

storiografska ocjena i jednog i drugog banovanja počiva na solidnim temeljima pa je zbog toga ova studija tek manjim dijelom usmjerena na politiku, a većim na socijalno-kulturnu povijest same porodice. Njezin je cilj da prikaže na primjeru Rauchovih da su plemići na hrvatskome prostoru nastavili živjeti i nakon velikih promjena 1918. godine, iako u za njih bitno nepovoljnijim okolnostima. Stoga je vrijeme da ih u cijelosti inkorporiramo u vertikalnu hrvatske povijesti do suvremenosti bez obzira na njihovo etničko / nacionalno podrijetlo i političko-nacionalne stavove.

2. RODOSLOVLJE KAO SUDBINA

Rauchovi su njemačkoga – saskog – podrijetla, a nakon husitskih ratova početkom 16. stoljeća došli su u Erdelj (Sedmogradsku, Siebenbürgen) gdje su plemstvo stekli sredinom 16. stoljeća.⁷ Ferdinand I. podijelio je 28. svibnja 1557. ugarski plemićki naslov s predikatom „de Nyék“ (prema njihovom posjedu) braći Levinu, Gregoru i Blasiusu (Blažu)⁸, građanima Sibirja (Sibiu, Hermanstadt, Nagyszeben) zbog zasluga u borbi protiv pristaša Izabele Zapoljske.⁹ Najviše se istakao Levin koji je morao napustiti kuću i obitelj u Sibirju, ali je zato od vladara nagrađen pokretnom i nepokretnom imovinom svojih četiriju nevjernih sugrađana.¹⁰ Blaž je bio čelnik magistrata Sibirja, a umro je 1581. godine.

Dio obitelji naseljava se u Hrvatskoj još prije sredine 17. stoljeća. Prvi dolazi Levinov potomak¹¹ Daniel Rauch de Nyék koji se 1635. spominje u građi Hrvatskoga sabora kao glavni zakupnik tridesetnice u Nedelišću („supremus tricesimae Nedeliczensis exactor“).¹² Daniel je izvrsno odabrao lokaciju jer je Nedelišće najvažnija tridesetnica na cijelomu prostoru od Požuna do Jadrana.¹³ Nakon dobivanja indigenata 1644. – 59. vrhovni je zakupnik tridesetnice za cijelu Kraljevinu („supremus tricesimarum huius Regni et Nedeliczensis exactor“).¹⁴ Godine 1636. dobio je neke

⁷ Genealoški podaci o Rauchovima u literaturi su djelomice proturječni. Budući da se za potrebe ovog istraživanja, uglavnom usmjerenoga na 19. i 20. stoljeće, nisam mogla upuštati u opsežna istraživanja za 17. i 18. stoljeće, moguće je da se i u mom tekstu nalaze neki netočni podaci. U slučajevima kada nisam bila sigurna ili kada sam uočila nepodudarnosti, nastojala sam na njih upozoriti. Dio nejasnoća i netočnosti otklonila sam uz velikodušnu pomoć dr. sc. Christiana Steeba koji mi je ustupio kratak nacrt povijesti roda Rauch koji je mahom sastavio barun Vuk Steeb.

⁸ Podatak iz teksta u grbovnici Pavlu Rauchu iz 1763., HDA, OF Rauch, k. 1; Ivan Bojničić, *Der Adel von Kroatien und Slawonien, Nurnberg, 1899.* (pretsinak Zagreb, 1995.), 157-158, krivo navodi ime Gregoriusa kao Georgius.

⁹ Prema rukopisnoj zabilješci u HDA, Mape hrvatskog plemstva, Rauch.

¹⁰ Prijepis (iz 1743.) darovnice sibirjskih dobara Levinu 1557. (HDA, Fond Rauch, k.1), a isprava Maksimilijana II. iz 1563. (HDA, Zbirka rodoslovlja, k. 4, Rauch).

¹¹ Sigurno je da je Daniel Levinov potomak jer se u grbovnici Pavla Raucha iz 1763. spominje upravo Levin kao njegov predak. Prema podacima u nacrtu povijesti roda Rauch, koji je uglavnom sastavio barun Vuk Steeb, Daniel se navodi kao Levinov sin, što mi se ne čini vjerojatnim zbog velike vremenske razlike.

¹² ZHS sv. 1, Zagreb, 1958., 52; Adam Baltazar Krčelić, *Annuae ili historija*, Zagreb, 1952., 478.

¹³ Na ovoj informaciji zahvaljujem kolegici Nataši Štefanec, a na tumačenju je li „exactor“ zakupnik ili pobirač kolegi Andreju Hozjanu.

¹⁴ ZHS sv. 1, 121. U građi Sabora zadnji se put spominje 1659. godine (isto, 232). U bilješkama u zbirci Mape hrvatskoga plemstva u HDA, na listu papira zabilježeno je ime Petar Rauch

posjede u Nedelišću od Baltazara Gereczyja.¹⁵ Sačuvana je Danielova oporuka od 25. IX. 1664.¹⁶

Danielov sin Stjepan, kapetan prekokupske straže, poginuo je 29. VI. 1688. u borbi protiv Turaka kod Zrina, a jedini se put spominje u zaključcima Sabora 1681. godine.¹⁷ Stjepan se oženio Evom Barbarom Pethö de Gerse, a imali su četiri sina: Josipa Baltazara (*1685.)¹⁸, Adama Daniela¹⁹, Stjepana II. (*1687.)²⁰ i Sigismunda (†1832.). U tome su naraštaju Rauchovima postale dostupne visoke dužnosti pa je Adam Daniel bio zagrebački i križevački župan i podban. Njegov brat Sigismund bio je zagrebački podžupan, ali i kapetan banderija te županije.²¹

Adam Daniel ženio se čak triput i imao sina Ivana i kćer Katarinu. Izgleda da je najbolje materijalno prosperirao ženidbom s Anom Gothal 1692. stekavši Lužnicu, Stari Dvor, Botinec, Rakitje (koje će morati ustupiti Vojkovićima) i Jakovlje. Također je sigurno do 1725. bio vlasnik kuće u Varaždinu.²² Njegova treća žena²³ navodno je loše postupala sa svojim pastorkom Ivanom pa je on u adolescentskoj dobi zbog toga nakratko pobjegao od kuće našavši utočište kod strica Žigmunda u Sigetcu. Maćeha je očito nastojala prikratiti Ivana za dio nasljedstva pa je došlo do spora između oca i sina o čemu se govori o poglavlju o gospodarskoj podlozi.

Već su u ovoj generaciji Rauchovi demonstrirali prodornost, politički uspon, spretnu ženidbenu politiku, ali i tvrdoglavost, surevnjivost, sklonost sukobima i parničenju što sve dakako nije bilo neuobičajeno u njihovom staležu. Ivan (? – Zagreb, 27. V. 1762.) nastavio je politički prodor svojega oca. Bio je zagrebačkim i križevačkim županom, podbanom (1743. – 1756.), predsjednikom Sudbenoga stola i od 1744. savjetnikom Ugarske dvorske kancelarije. Ivan je Rauchove doveo do praga stjecanja velikaškoga naslova i proširio njihovu materijalnu osnovicu. Pre-

1658., Ana Genzić, djeca Suzana, Barbara 1658. No nigdje drugdje zasad nisam naišla na Petra Raucha. U HPM (br. 31392) pak postoji portret Emerika Raucha iz 18. stoljeća o kojem nemam podataka.

¹⁵ HDA, OF Čikulini-Sermage, k. 5, br. 468. Dokument je na kajkavskome, a Gereczy sebe naziva slugom grofa Petra i Nikole Zrinskog.

¹⁶ DAZG, OF Rauch br. 55. Oporuka je na mađarskome uz poneke fraze na latinskom.

¹⁷ ZHS sv. 1, 396.

¹⁸ Kršten je 23. IV. 1685., kumovi su bili Jakob Ilijašić i Ana Pettheo (Pethö). Vjekoslav Noršić, Genealoški podatci o plemićkim porodicama iz matica župe Brdovec, ZG 1999., 265.

¹⁹ Prema Krčeliću, Adam Daniel je Danielov sin, ali to ne može biti točno zbog vremenskog raspona.

²⁰ Kršten je 28. VII. 1687. Ime majke navodi se u obliku Eva Pettheo, kumovi su bili Martin Vernić i Susana Mogorić. Noršić, 265.

²¹ Prema tekstu u podjeli barunata Pavlu 1763., Žigmund se 1717. (?) borio protiv Rakoczyjevih pobunjenika te sudjelovao u bitki kod Divuše (u ratu protiv Osmanskog Carstva), teško je ranjen, ali svejedno se uspio spasiti. Budući da je cilj teksta nakriti vrlinama pretke novoga baruna podaci su nepouzdati, a neki su evidentno netočni.

²² Riječ je o jednoj od triju kuća koje su se nalazile na mjestu barokne palače Patačić-Puttar u Zagrebačkoj 2/ Kapucinski trg 2. Rauchova se kuća prostirala u produžetku prema Cesarčevoj ulici i ne zna se kada ju je prodao Patačićima. Ivy Lentić Kugli, Zgrade varaždinske povijesne jezgre, Zagreb, 2001., 165.

²³ U maticama župe Brdovec (Noršić, 268) spominje se kao kuma na jednomu krštenju 28. XI. 1712. Eva Elizabeta Greguroczy, udovica Jurja Jelačića. I P. Maček u svojoj raspravi o Gregurovečkima spominje Elizabetu kao ženu Adama Daniela, ali i Đure Jelačića. Pavao Maček, Rod Orehovečkih od Svetog Petra Orehovca, Zagreb, 2008., 47, 57 i 59.

dosjećajući svoju smrt sastavio je oporuku u veljači 1762. godine, a ubrzo je i preminuo u svojoj palači na Markovome trgu 2. Pokopan je u grobnici franjevačkoga samostana u Mariji Gorici čiji je bio sindik i dobročinitelj. Paradoksalno je da je taj bahati i silovit plemić na kraju svojega ovozemaljskog puta pokopan odjeven u franjevački habit.

Ivan Rauch iz braka s Katarinom Ilijašić imao je tri kćeri (koje su doživjele odraslu dob) i sina Pavla (1726.²⁴ – Lužnica, 21. X. 1815.). Pavao Rauch bio je isprva natporučnik u 1. banskoj pukovnici, a prilikom povlačenja kod Leipziga 1760. istakao se odvažnošću pa je postao pukovnik 2. banske regimente tada sa sjedištem u Kostajnici, a kasnije postaje i generalmajor.²⁵ Marija Terezija podijelila mu je ugarski barunat 6. travnja 1763.²⁶ Tako su se Rauchovi uzdigli u velikaški sloj. Pavao je proširio i ekonomsku bazu porodice stekavši posjed Gračec i Šišljavić od rođaka svoje majke Ilijašića²⁷ te sagradivši dvorac Lužnicu²⁸ na ključnom imanju, ujedno sjedištu roda.²⁹ Zao glas Pavla naveo je neke autore da navode kako je upravo on zauzeo imanje Martijanec iskoristivši izumrće muške loze Patačića³⁰ 1817. godine što ne može biti točno jer je umro 1815. Pavao je bio poklonik umjetnosti, poglavito glazbe, a čini se i da je posjedovao zbirku umjetnina.

Pavao je imao sinove Franju i Daniela II. i sedam kćeri. Franjo je rođen 20. ožujka 1767. i kršten je u crkvi sv. Marka.³¹ Pohađao je Akademiju u Đuru gdje je 1783. branio teze iz opće fizike i gospodarstva,³² a njegova dalja sudbina nije mi poznata. Daniel II. (Lužnica, 19. XI. 1778. – Vukšinec, 31. VIII. 1831.) nije se isticao javnim dužnostima, ali je uspio proširiti posjede vjerojatno stekavši Martijanec te kuću na

²⁴ Umro je u dobi od 90 godina, pa bi onda bio rođen 1726. Noršić, 281.

²⁵ Sačuvana je svjedodžba hrabrosti koju mu je 6. II. 1759. napisao čuveni Ernst Gideon Laudon. DAZG, OF Zrinski, br. 12, k. 1.

²⁶ I. Bojničić, 157-8.

²⁷ Marija Winter, *Iz povijesti Ludbrega i okolice*, sv. 1, Koprivnica, 2000., 201, 228. Ista navodi Pavla i kao vlastelina Vrbanovca.

²⁸ Rauchovi već otprije imaju Lužnicu, a prema nekim podacima i posjed Vrbanovec. M. Kolar, Baruni Rauch u hrvatskoj povijesti, ZG 2006., 289. Ponegdje se navodi kako je barokni dvorac u Lužnici dao sagraditi Ivan što se vjerojatno temelji na godini 1761. kada je posvećena kapelica dvorca.

²⁹ Sačuvano je jedno vrlo tajanstveno i zasad nerazjašnjeno pismo upućeno Danielu od njegovog oca baruna Nepomuka Ladislava Raucha. Pismo nema datuma, a kao mjesto je navedena Lužnica. Budući da se spominju barunski naslov i Lužnica, u obzir kao adresat dolazi samo Pavlov sin Daniel II. Ime Nepomuk Ladislav Rauch nisam zasad nigdje pronašla. Tajanstven je i sadržaj pisma, jer otac obavještava sina da je kod njega bio mjernik te ga moli da iz obiteljskog spremišta uzme zapisnik parnica u vezi somborskih posjeda i donese je ocu, a da to ne vidi nijedan od ovdasnjih mjernika. DAZG, OF Rauch, br. 71. Objavljeno u: Branka Molnar et al., *Knjiga pisama*, Zagreb, 2005., 9.

³⁰ Bartol Patačić umro je 2. travnja 1817. u Martijancu, a pokopan je u kapeli sv. Antuna u Remetincu. Njegova supruga Eleonora umrla je 9. lipnja 1834. i pokopana je u obiteljskoj grobnici u Vidovcu. Pavao Maček, *Rod Patačića od Zajezde*, Zagreb, 2004., 167 i 188-189.

³¹ HDA, Zbirka mikrofilmova, *Matična knjiga rođenih župe sv. Marko 1743.-1836.*, mikrofilm M-334. Puno mu je ime bilo: Franjo Paulski Josip Ivan Baptist, naveden je kao zakoniti sin Pavla i supruge ali potonja nije poimence navedena.

³² NSK R IIF-8o-1250-adl. 23 i 24, «Positiones ex physica universa...» i «Positiones ex elementi rei rusticae...in regia Academia jaurinensi», Győr (Đur), 1783. Franjo je naveden kao Franjo Paulski, slobodni barun Rauch iz Lužnice.

zagrebačkom Gornjem gradu, a ženidbom je dobio Vukšinec i Vukovo selo. Daniel je već 1797. ubijeljen kao posjednik kuće na Markovu trgu 2/ Kapucinska 12 (danas Matoševa), a nakon njegove smrti kuća je glasila na ženu Elizabetu sve do 1837. kada je postala svojinom zemlje („Domus regnicolaris“) te je u nju smješten banski prezidijal.³³

Daniel i Elizabeta imali su petoricu sinova: Levina (12. III. 1811. – Lužnica 6. IX. 1817.), Đuru (20. III. 1812. – umro do 1816.), Aleksandra (9. I. 1814.³⁴ – ?), Đuru (9. XII. 1816. – Varaždin, 23. I. 1897.) i Levina Emerika Pavla (7. X. 1819. – Lužnica 25. VIII. 1890.). Sva su djeca krštena u crkvi sv. Marka u Zagrebu.³⁵ Dvojica prvorode- nih umrli su kao djeca, a roditelji su novorođenim sinovima nadjenuli posve iden- tična imena. Imena pokazuju da se poštuje obrazac nadjevanja imena uobičajenih u obitelji te davanje jednog imena po kumu. Odabir kumova svjedoči da su Rauchovi etablirani u velikaškom sloju. Kumovi su istom ugledni velikaši od kojih su neki i komornici ili pak nositelji važnih dužnosti, poput protonotarske.

O najstarijem preživjelom sinu Aleksandru nije poznato mnogo.³⁶ Premda je u početku Aleksandar bio uz Levina aktivan u mađaronskom Kazinu, ubrzo se na političkom podiju javljaju Đuro i Levin koji su se istaknuli kao ključne ličnosti Hor- vatsko–vugerske stranke. Godine 1848. i Đuro i Levin morali su napustiti Hrvatsku i silom prilika odstupiti od politike, Levin joj se kasnije vratio, ali Đuro više nije bio tako politički aktivan kao do 1848. godine. Poput svog brata, i Đuro je bio dje- latan u Hrvatsko–slavonskom gospodarskom društvu, i to u njegovoj varaždinskoj podružnici te je bio članom pododbora Gospodarske izložbe u Zagrebu 1864. Go- dine 1868. bio je član konzorcija Guide Pongratza i L. Pejačevića koji se natjecao za gradnju pruge Karlovac - Rijeka³⁷ očito pokušavši iskoristiti činjenicu da mu je brat bio banom. Kao što je poznato upravo je Đuro bio članom konzorcija za isušivanja Lonjskoga polja. Đuro se kasnije povukao na Martijanec te je u lokalnoj sredini bio važna ličnost i crkveni pokrovitelj. Crkvi je prepustio vinograde bez naknade, a nakon požara u župnom dvoru 1865. naručio je građu za krovšte. Nadalje, kako je Martijancu pripadao i marof u Hrastovljanu, a stambena se zgrada držala kapele, na molbu župnika Đuro je dao skinuti i cijeli prvi kat starog samostana te su tako razdvojene kapela s prizidanom novom sakristijom i družinska kuća.³⁸ Također je dao na dvorcu Martijancu podignuti kat. Po naravi Đuro je ostao zapamćen kao

³³ Lelja Dobronić, *Stare numeracije kuća u Zagrebu*, Zagreb, 1959., 34-35.

³⁴ Zahvaljujem Pavlu Mačeku koji me uputio na pravi trag u vezi krštenja Aleksandra i njegove braće.

³⁵ Kumovi prvorodenog Levina Pavla Daniela, namjesto Pavla Raucha i Julijane Kollenbach rođ. Keglević, bili su protonotar Josip Kušević i barunica Renata Burić rođ. Schönthal. Alek- sandar Pavao Daniel Ferdinand imao je za kumove komornika Ferdinand Kulmera i ženu Josipu. Kumovi Đure Wilhelma Josipa Daniela su grof Đuro Oršić i supruga Wilhelmina rođ. Hiller, a isti su bili kumovi na krštenju njegova istoimena brata, koji jedino nije nosio ime Josip. Krštenju Levina Emerika Pavla Daniela kumovali su komornik Emerik Inkey i žena mu Josipa rođ. Kiss. HDA, Zbirka matičnih knjiga, matica br. 1290 i 1291, mikrofilm M-335.

³⁶ Aleksandar je prikazan 1840. na Stroyevom portretu zajedno s Levinom i Đurom te potpisan na majčinoj osmrtnici 1858. Upravo je Aleksandar s Levinom naveden kao jedan od molitelja za osnutak mađaronskog Kazina u Zagrebu. Budući da nije uopće spomenut 1890. kada je Levin umro, može se pretpostaviti da je tada bio mrtav ili da obitelj s njime više nije imala kontakta.

³⁷ I. Karaman, *Industrijalizacija građanske Hrvatske 1800-1941*, Zagreb, 1991., 160.

³⁸ M. Winter, sv. 1, 229.

miran gostoljubiv čovjek, „poštenjak u pravom smislu riječi, čovjek golubinje ćudi, opće visoko štovan“.³⁹ Bio je neženja, a pod starije dane se povukao u Varaždin. Imanje je još prije smrti predao na upravu nećaku Gezi uz isplatu doživotne rente. S bratom Levinom bio je cijeli život tijesno vezan pa ga je ovaj spomenuo u svojoj oporuci kao voljenoga brata prema kojem je cijeli život osjećao nepodijeljenu simpatiju i srdačno prijateljstvo.⁴⁰

Levin je vjerojatno najpoznatiji član obitelji. Pohađao je gimnaziju u Đuru (Győr) gdje je 1838. stupio u pravoslavnu akademiju koju je završio s odličnim uspjehom.⁴¹ Tijekom školovanja morao je upoznati godinu dana mlađeg Kolomana Bedekovića koji je studirao pravo u Kaniži i Đuru te potom u Pečuhu. Po povratku u Hrvatsku postao je jednim od najviđenijih mađarona. Godine 1848. morao je otići u emigraciju u Austriju zbog sukoba s kmetovima. Rauch je bježao ne samo pred razjarenim kmetovima nego i pred novom političkom klimom u Hrvatskoj jer je tijekom „proljeća naroda“ glavnu ulogu imalo liberalno krilo Narodne stranke. Godine 1849. vratio se iz Austrije u Hrvatsku, ali nije bio politički aktivan do 1861. godine. Tijekom neoapsolutizma Levin se posvetio obitelji i imanjima. Dana 14. ožujka 1850. oženio se Donatom Antonijom Sermage od Medvedgrada i Susedgrada, kćeri grofa Ljudevita Sermagea i Ane Novosel. Anina majka Franjica Novosel bila je sestra biskupa Maksimilijana Vrhovca pa je Antonija donijela Rauchovima imanja Stubicu i Golubovec. Nakon smrti svoje sestre naslijedila je i kuću na Gornjem gradu u Opatičkoj 14. Ženidba s Antonijom Sermage donijela je Levinu ugled orodavanjem s poznatom velikaškom porodicom, ali i znatno proširenje ekonomske baze. Levin i Antonija veoma su se potrudili oko reprezentativne kulture stanovanja pa su tijekom 1850-ih uredili Lužnicu. Nakon što su Rauchovi 1870. stekli i uredili palaču u Kapucinskoj ulici, ljeta su provodili u Lužnici a zime u Zagrebu. Posjedima je pridodana i Pušća koju je Levin 1850. stekao na kartama.⁴²

Levin se angažirao u Hrvatsko-slavonskome gospodarskom društvu u kojem je od 1860. bio član središnjeg odbora, a od 1864.-67. i predsjednik. Bio je i pokrovitelj Društva čovječnosti.⁴³ Njegova aktivnost u udrugama tipična je za plemića i to orijentiranoga prema Ugarskoj. Sudjeluje u gospodarskome društvu i na Gospodarskoj izložbi 1864. u Zagrebu, ali ne u 1. hrvatskoj štedionici, Hrvatskoj eskomptnoj banci i Trgovačko-obrtničkoj komori. Nema ga ni među utemeljiteljima krajiškog konzorcija u Sisku, ali ni među utemeljiteljima Sveučilišta u Zagrebu.

Premda se nakon 1848. nije aktivno bavio politikom, pomno je pratio situaciju na tom području, a održavao je tijesne veze s Kolomanom Bedekovićem. Nakon obnove ustavnosti vraća se u politički život te sudjeluje na Saboru 1861. kao zastupnik kotara Stubica. Levin pripada najustrajnijim unionistima, a 1867. postaje banskim namjesnikom sa zadatkom da učvrsti dualizam u Hrvatskoj i provede u Saboru Hrvatsko-ugarsku nagodbu. Za to je nagrađen banskim položajem, a u znak podrške postdualističkom položaju Hrvatske u Zagreb je 8. ožujka 1869. došao vladarski par. Levin nije dugo uživao na banskoj stolici te je mađarskoj vladi uskoro postao smetnjom jer nije uspijevaio pacificirati Hrvatsku. Stoga je afera s Lonjskim poljem

³⁹ S. Belošević, *Županija varaždinska i slob. i kr. grad Varaždin*, Zagreb, 1926., 129.

⁴⁰ DAZG, OF Jelačić, br. 426. Oporuka Levina Raucha objavljena je u ovom svesku.

⁴¹ NN 194, 25. 8. 1890. Prema M. Kolar (Baruni Rauch, 307) u gimnaziju je išao u Zagrebu, a u pravoslavnu akademiju u Kaniži i Đuru.

⁴² S. Laljak, Rauchov dvor u Gornjoj Pušći, ZG 2002., 96-99.

⁴³ Diploma od 15. 1. 1869. o imenovanju pokroviteljem društva, HDA, OF Rauch, k.1.

bila dobar povod da ga se udalji s banske časti. Samouvjereni, tašti i častohlepni Levin nije se lako pomirio s gubitkom vlasti pa je i nadalje pokušavao biti važnim političkim čimbenikom kujući u krugu svojih istomišljenika planove o pokretanju političkoga glasila i dolasku na vlast. Međutim, vremena su se promijenila i Levinov politički utjecaj više nije mogao biti prisposodiv onome iz kasnih 1860-ih godina.

Mali uvid u Levinovu svakodnevicu 1870-ih godina pruža dnevnik zagrebačkoga kanonika Stjepana pl. Vučetića, njegovog političkog saveznika i osobnog prijatelja.⁴⁴ Levin i obitelj rado primaju goste zimi u palači u Kapucinskoj a ljeti u Lužnici, družu se s Hellenbachovima, Vilimom Hatzom, Stjepanom pl. Vučetićem, grofom Nugentom, grofom Robertom Oršićem, barunom Kavanaghom, Hinkom Khuenom, Kolomanom Mikšićem, Julijem Jelačićem, Đurom Deželićem, Hrvoićem i drugima. Redovito se slave imendani članova obitelji, odlazi se u lov, priređuju večere na kojima se, dakako, raspravlja i o politici. Levin često ide u kazalište u Zagrebu (tako u svibnju 1874. gleda *Ljubav i zlobu!*), a 1873. posjetio je sa sinom Gezom svjetsku izložbu u Beču. Bivši ban redovito održava političke kontakte u Budimpešti i Beču, a da nisu posrijedi obični posjeti svjedoči činjenica da primjerice 20. svibnja 1873. prvo ide u Beč, potom u Peštu. Održava tijesne kontakte s istaknutim političarima Mirkom Bogovićem, L. Pejačevićem i A. Vakanovićem, a 6.–7. rujna 1873. posjetio ga je ugarski ministar domobranstva Bela Szende. Levin već ima zdravstvenih tegoba pa često odlazi u toplice, primjerice u Lipik (srpanj 1873.) ili Bad Wartenberg u Češkoj (srpanj 1875.).

Krajem 1883. opet se u Zagrebu pričalo da je Levin jedan od kandidata za bana, no da je njegova žena Antonija odlučno bila protiv.⁴⁵ Dakako, pravi je razlog bio što je Budimpešta imala puno jačeg i sposobnijeg političara za bansku stolicu.

Barun Levin Rauch, pravi tajni savjetnik, *commandeur* reda sv. Stjepana, član Hrvatskoga sabora i Gornjega doma Ugarskog sabora, bivši ban i počasni član grada Zagreba preminuo je u Lužnici 25. kolovoza 1890. u 71. godini nakon duge bolesti zbog srčanih tegoba, a pokopan je u obiteljskoj grobnici u Pušći. Kako to obično biva, nekrolozi u tadašnjem tisku bili su različiti. Službene *Narodne novine* istaknule su iskrenost, pronicavost, odlučnost i načelnost pokojnika te mu u zasluge upisale razvojanje Krajine. Priznale su, doduše, da je ban Mažuranić obrazovaniji i popularniji, ali su navele da je Levin znamenitiji jer je utemeljio „narodno politički sustav“ (tj. Hrvatsko–ugarsku nagodbu), a Mažuranić je došao na gotovo. Istaknule su da Levin nije bio manje Hrvat ili Slaven od iliraca, nego je bio protiv „koketiranja“ s bečkim centralizmom i protiv maglovitih težnji. Naglašeno je kako je njegovo djelovanje protiv iliraca bilo defenzivno, a ne agresivno. Taj navod nije bio slučajan jer se njime isticalo kako Levin ne snosi krivnju za srpanjske žrtve. Nadalje, označen je kao žrtva agitacije, a kako mu je manjkalo iskustva u upravnim poslovima, njegovoj su odlučnosti zamjerali u Pešti.⁴⁶ Suprotno su mišljenje imali u *Obzoru*, u kojem su isticali Levinov bijeg iz Hrvatske 1848., njegovu nesretnu ulogu u nametanju Nagodbe, ali su mu priznali oštromnost i odlučnost.⁴⁷

⁴⁴ Dnevnik se nalazi u posjedu obitelji pl. Vučetić i pisan je na hrvatskom. Zahvaljujem gospodinu Branimiru pl. Vučetiću od Brinja i Cseneya koji mi je omogućio uvid u tu građu za 1870-e godine.

⁴⁵ Rački u pismu Strossmayeru od 11.X.1883. Korespondencija Rački-Strossmayer, sv. 3, ur. F. Šišić, Zagreb, 1930., 83.

⁴⁶ NN 25. VIII. 1890.

⁴⁷ *Obzor*, prilog broju 195, 25. VIII. 1890.

Levinov je nasljednik najstariji sin Geza (Lužnica, 3. travnja 1852. – Lužnica, 17. srpnja 1923.). Kršten je 7. travnja kao Geza Pavao Ljudevit Nikola Marija, kumovi su mu bili Nikola pl. Mikšić, savjetnik vrhovnog kasacijskog suda, i baka barunica Elizabeta Rauch.⁴⁸ Gezin je privatni učitelj bio Slovenac Valentin Zarnik, pravnik i mladoslovenac, koji je od 1862. do 1867. podučavao njega i njegove sestre.⁴⁹ Zarnik je bio doktor prava i poliglot koji je znao francuski, talijanski, njemački i engleski te nešto ruskog. Otišao je zbog novonastalih političkih prilika.⁵⁰ Geza je maturirao na zagrebačkoj Klasičnoj gimnaziji 1870. godine.⁵¹ U zimskom semestru 1871. upisao je studij prava u Beču⁵² stekavši doktorsku titulu promocijom 10. travnja 1876.⁵³ Bio je 1892. potpredsjednik Hrvatsko–slavonskog gospodarskog društva te je pomagao dobrotvorna društva poput *Društva čovječnosti*, *Dobrotvora* i *Stolčeka*.⁵⁴ Politički se nije angažirao, više je volio čitati knjige i proučavati dokumente. Kao gospodar imanja nije bio osobito uspješan premda je imao i tvornicu žestice u Kalinovici. Geza je naslijedio većinu obiteljskih posjeda, no oni su bili raspršeni i dijelom otprije financijski opterećeni, a on se oko njihova gospodarenja i nije osobito trudio, oslanjajući se na upravitelje. Nakon 1918. zbog slaboga gospodarenja i zaduženja te zbog agrarne reforme velik dio imanja bio je u teškom stanju. Geza je umro iznenađeno, nije imao biološke djece nego je posvojio sina svoje druge supruge⁵⁵, a njih dvoje je potom prodalo naslijeđenu imovinu.

⁴⁸ V. Noršić, 277.

⁴⁹ Dolazak „ultranacionalista“ Zarnika, najavilo je Ljubljansko redarstveno ravnateljstvo još 2.10.1861., no potom je 3.10. javilo kako je ovaj odustao od puta vrativši se noću iz Zidanog Mosta u Ljubljano. Prema podacima Redarstvenog ravnateljstva u Zagreb, Zarnik je u tom gradu viđen siječnja 1862. Zabilježeno je da je posjetio gimnazijskog profesora Bradašku te nastavnika realke Erjavca i da ničim nije dao povoda za sumnju te da podučava Rauchovu djecu u Lužnici. HDA, Redarstveno ravnateljstvo u Zagrebu, fond 120, spis br. 527, fasc. 21, k. 3.

⁵⁰ Rauch mu je sredio i namještenje na zagrebačkoj Akademiji, a u Zagrebu je redovito susretao Slovence F. Erjavca, I. Tuška i A. Kosa-Cestnikovega. Članak u Slovenskom biografskom leksikonu (<http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi857216>) spominje da je već ujesen 1861. došao na preporuku Metela Ožegovića, Rauchova šogora.

⁵¹ Zbornik zagrebačke Klasične gimnazije, Zagreb, 1957., 1031.

⁵² Arhiv Sveučilišta u Beču, Hauptmatrikel M 17. Upisan je kao „Freiherr Geysa Rauch“ iz Brdovca u Hrvatskoj. Tijekom studija prava Geza je mogao susretati studente koji će kasnije biti istaknute ličnosti poput Stjepana Speveca, Nikodema Jakšića, Milutina Kukuljevića, Slavka Aranickog, Dušana Popovića, Bogdana Medakovića, Teodora Georgijevića, Ladislava Mrzovića, Adalberta Šeka, Josipa Pliverića i Hinka Hinkovića. Neki od njih bit će politički protivnici (Medaković, Popović, Hinković) ili suradnici (Aranicki, Georgijević) njegova brata Pavla kao bana. Među studentima je bilo i sinova istaknutih obitelji koje je Geza mogao poznavati poput Ivana i Teodora Mallina, Aurela Halpera, Alexandra Schauffa. U obzir sam uzela studente upisane na pravo od akademske godine 1865.-66. do 1875. Pritom treba imati u vidu da su na studiju Filozofskog fakulteta bili tada Hugo Badalić, Oton Kučera i Izidor Kršnjavi.

⁵³ U protokolu promocija Pravnoga fakulteta upisan je kao „Freiherr Geysa von Rauch“ iz Lužnice, u Hrvatskoj. Arhiv Sveučilišta u Beču, M 32.2., Juristisches Promotions-Protokoll 1875/76-1889.

⁵⁴ M. Kolar, Baruni Rauch, 313.

⁵⁵ Gezin posinak Ivan Hans Friedrich Alpi Rauch bio je eksponiran za NDH a stradao je na Križnom putu te je navodno pokopan u Crngrobu kod Škofje Loke. Žena mu je bila Helena, kći Ljudevita Gayera, zakupnika ludbreškog posjeda Batthyányja, znanca Pavla Raucha. Otuda i plan o ženidbi. Alpi Rauch je imao umjetničkih sklonosti, svirao je u jazz kvartetu O. Miletića te nastupio u njegovom filmu *Poslovi konzula Dorgena* iz 1933.

Mlađi Levinov sin Pavao Alojzije Koloman Maria (Lužnica, 20. veljače 1865. – Zagreb, 29. studenoga 1933.) dobivao je od malih nogu privatnu poduku. Zasiurno znamo da mu je početkom 1870-ih učiteljem bio Aleksandar pl. Vučetić, nećak Levinova prijatelja i političkog saveznika kanonika Stjepana. Iz dnevnika Stjepana pl. Vučetića saznajemo da je mali Pavao volio učiti latinski. Polagao je ispite na Klasičnoj gimnaziji kao privatni učenik, a maturirao je 1882.⁵⁶ E. Laszowski, koji je 3. listopada 1878. također kao privatni učenik polagao ispite, zapisao je kako je kod Josipa Jande prirodopis tada polagao Pavao Rauch. Prema riječima Laszowskog «vrlo lijepi dečko. Slušao sam njegove odgovore iz botanike, to je išlo kao iz puške – odriješiti divni odgovori. Instruktor njegov (VI. r.) bio je dr. Šalamun.»⁵⁷

U zimskom semestru akademske godine 1884./5. Pavao je upisao studij prava u Beču.⁵⁸ Čini mi se važnim istaknuti kako Levinovi sinovi Geza i Pavao stječu kvalitetnu naobrazbu pa obojica postaju doktorima prava, prvi na bečkome, a drugi na peštanskom sveučilištu. Za razliku od akademije u Đuru, koju je pohađao njihov otac, Geza i Pavao studirali su na bečkome sveučilištu koje je tada vrvilo od studenata ne samo iz civilne Hrvatske i Slavonije, nego i iz Dalmacije i Istre. Također valja imati na umu da je Beč tada pravi magnet za slavenske narode Monarhije, ali privlači i studente izvan nje, iz Srbije, Bugarske, Bosne i Hercegovine. Sasvim sigurno su tijekom studija mladi baruni Rauch mogli steći pravi dojam o višenacionalnosti Monarhije. Pavao je studij nastavio u Budimpešti gdje je postigao titulu doktora prava. Nakon smrti oca Levina zajedno s bratom Gezom postaje virilist Hrvatskoga sabora gdje se doskora profilira kao protivnik bana Khuen – Héderváryja. Godine 1906. zastupnik je Hrvatsko–srpske koalicije u Ugarskome saboru, ali ubrzo napušta Koaliciju. Njegov najveći uspon predstavlja imenovanje za bana 8. siječnja 1908. i za tajnoga kraljevskog savjetnika 30. rujna iste godine.⁵⁹ Iza njegova imenovanja stajao je plan o slabljenju Hrvatsko–srpske koalicije i priprema aneksije Bosne i Hercegovine. Njegovo banovanje u cjelini nije bilo uspješno, iako se poglavito trudio oko gospodarskih inicijativa. Sam ban nije bio politički dorastao pregnantnoj situaciji u kojoj se našao: doveden je sa zadatkom da pripremi aneksiju, ali pritom nerijetko izložen surevnjivosti između Beča i Pešte pri čemu ga je vlada Šandora (Sándor) Wekerlea nerijetko dovodila u nezavidnu poziciju na unutrašnjem političkom planu. Budući da ban nije imao političku podršku u Hrvatskoj na izborima 1908. nije osvojio nijedan mandat, raspustio je Sabor. Kao što je poznato, njegovo je banovanje najviše zapamćeno po blamaži s Veleizdajničkim

⁵⁶ Zbornik zagrebačke Klasične gimnazije, 1037.

⁵⁷ HDA, RO E. Laszowski, 1.4.1. Dnevnik 1868.-1888, k. 2. V. i Mario Stipančević, Neznani svijet Emila Laszowskog, Arhivski vjesnik 53, 2010., 279-310.

⁵⁸ Arhiv Sveučilišta u Beču, Hauptmatrikel M 19. Upisan je kao „Freiherr Paul Rauch“ iz Zagreba u Hrvatskoj. Ovdje je naveden Zagreb, a ne kao kod Geze Brdovec ili Lužnica zato što je obitelj u međuvremenu stekla palaču u Kapucinskoj ulici. Tijekom studija mogao je upoznati grofa Jakoba Eltza, grofove Alfonsa i Huga Borellija, Miška Derenčina, Hinka Sachsa, Dominika Trinajstića, Aleksandra Badaja, Mirka Breyera, Valentina Brlića, Igora Čepulića, viteza Iginija Scarpu, Milana Amruša, Antu Trumbića, Ivana pl. Hrvojića, Eugena Laxu, Alexandra pl. Musulina, Stjepana Pompera, Milana Živkovića Fruškogorskog, grofa Tomu Erdödyja, Josipa Smodlaku, na medicini Velimira Deželića, na filozofiji Eugena Kumičića, Josipa Brunšmida, Marcela Kušara, Jakoba Pliverića, Gavru Manojlovića, Josipa Pasarića i Josipa Florschütza. Paradoksalno je da će upravo Pavao Rauch kao ban otpustiti Manojlovića, tada sveučilišnog profesora povijesti staroga vijeka.

⁵⁹ HDA, OF Rauch, k.1.

procesom, politički motiviranim potezom kako bi se Srbi, pristaše Koalicije, pokazali kao antidinastički, izdajnički element. Ipak valja naglasiti da je Rauch nastojao unaprijediti gospodarstvo, kulturu i školstvo pri čemu su pojedini planovi nerijetko propadali ne zbog banske uprave nego iz objektivnih razloga. Pavao Rauch dobio je 5. veljače 1910. otpusno pismo. Premda je s banske stolice otišao na neslavan način, nije prestao gajiti velike političke ambicije. Nakon bana Tomašića, njegovo se ime pojavilo kao kandidata za bana pri čemu je vjerojatno imao podršku ministra vanjskih poslova Aehrenthala, ali zasigurno ne svojega starog neprijatelja Khuena koji je tada bio ugarski premijer.

Pavao je odmah nakon očeve smrti kupio imanje Martijanec koje mu je bilo izuzetno priraslo srcu i koje je gospodarski uzorno vodio. Njegov gospodarski interes pokazuje i članstvo u podružnici Gospodarskoga društva u Ludbregu. Svesrdno je pomagao lokalnu zajednicu, a sukladno i svojim patronskim obavezama financijski je podupirao škole i crkve. Sa ženom Rozinom pl. Baechle imao je dvoje djece, Pavla mlađeg i Elizabetu. Brak nije bio sretan pa je supruga naposljetku otišla u Beč.

Kao osoba, Pavao je bio dobroćudan, društven, odan prijateljima, ali i sklon užicima, nerijetko velikaški nadmen. Vrlo se zanimao za kulturu i umjetnost te je, poput svog istoimenog pretka, bio glazbeno nadaren. Nije stoga čudno što je za njegova banovanja obnovljena opera u HNK ili započeto osnivanje NSK-a. Iza sebe je čak ostavio i pojedina glazbena i književna djela. U *Prosvjeti* i *Domaćem ognjištu* objavio je dva teksta: „Iz beskrajnih prostora“ i „Zasužnjena ptičica“.⁶⁰ Od glazbenih komada skladao je koračnicu „Podgorac“ čija je autorska prava poklonio pjevačkom društvu u Gračanima.⁶¹

Općenito rečeno, Rauchovi su poput mnogih drugih velikaša voljeli raskošne zabave. Primjerice, Pavlov imendan 1909. slavio se kod Geze u Stubičkim toplinama, svirala je vojna glazba, a cijeli je perivoj bio raskošno iluminiran.⁶² Pavao je volio dolaziti na Medvednicu na kojoj je bila i Rauchova lugarnica (spojena sa zagorskim posjedom Rauchovih), ali je imao i sklonost egzotici i velikim putovanjima što pokazuju planovi za safari u britanskoj istočnoj Africi kao i put u Južnu Ameriku 1914. godine.⁶³ Pisma koja je slao I. Kršnjavome s toga puta, pokazuju s jedne strane oduševljenje egzotičnim krajolikom, bujnom vegetacijom i opuštanim životom, a druge strane na stanovnike gleda skoro kao na plemenite divljake, nesputane jarmom civilizacije.⁶⁴ Sasvim u velikaškom stilu, Pavao je priređivao i početkom 20. stoljeća velike lovove tijekom kojih bi bilo odstrijeljeno i više od 1.000 životinja.⁶⁵

⁶⁰ *Prosvjeta* br. 23, 1901.; *Domaće ognjište* sv. 8., knj. 2, 1902.

⁶¹ Notni zapis u: HDA, OF Rauch, k.1.

⁶² M. Kolar, *Skrivene biografije nekih Nijemaca i Austrijanaca u Hrvatskoj 19. i 20. stoljeća*, Osijek, 2001., 135.

⁶³ Put u Afriku morao je otkazati zbog bolesti suputnika i zbog spriječenosti mladog Miroslava Kulmera pa je otputovao u Južnu Ameriku. Boravak u Južnoj Americi imao je političku pozadinu o čemu je više riječi u sljedećem poglavlju. Memoari bana Pavla Raucha, 125. HDA, RO I. Kršnjavoga, k. 19, fasc. I, pismo Pavla Raucha od 29. XII. 1913. Zahvaljujem kolegi Stjepanu Matkoviću jer me upozorio na navedenu građu.

⁶⁴ HDA, RO I. Kršnjavoga, k. 19, fasc. I, pisma Pavla Raucha iz Mendose 13. III. i Asunciona 13. IV. 1914. Oba su objavljena u ovom izdanju.

⁶⁵ Takav veliki lov priređen je na martijanečkom vlastelinstvu 5. – 8. XI. 1908., ubijeno je 1069 životinja pa je oporba napala bana zbog rastrošnosti.

Možda bi se moglo reći kako Pavao, napose tijekom i nakon banovanja u Zagrebu nije bio obljubljen pa su se o njemu širili neugodni tračevi, ali je u Podravini lokalna predaja bila bitno povoljnija za njega što pokazuje da je kao martijanečki vlastelin bio uspješan i rado viđen. Tradirana nam je tako slika o brižnom vlastelinu kojemu ostaju na brigu djeca, koji skrbi o lokalnoj sredini i koji podupire dobrotvorne akcije. Čak i tijekom svoga banovanja Pavao je stalno dolazio u Martijanec prašeći selom u crvenom „beskobilu“⁶⁶, kako su seljaci zvali auto.

Kraj Prvoga svjetskog rata za Pavla je doista značio kraj jednog svijeta. Njegov položaj će se stubokom promijeniti u političkom, socijalnom i ekonomskom pogledu. Početkom studenoga 1918. na Martijanec je žestoko navalio zeleni kadar, a krajem toga mjeseca i sam je Pavao u Zagrebu interniran. Ubrzo je u prosincu oslobođen, no zasigurno je bio krajnje ogorčen. Razočarani Pavao predaje imanje kćeri i zetu i povlači se prvo na imanje Kaštel⁶⁷ kraj Karlovca a kasnije u vilu u Crikvenici gdje živi od godišnje rente što mu kći šalje. Krajem 1928. piše memoare koji odaju ostarjelog i ogorčena čovjeka koji umire kao zadnji muški izdanak Rauchovih, kao političko-ekonomski i nacionalni gubitnik. Memoari su političkoga značaja i odišu ogorčenošću zbog razvoja situacije u kojoj su se Rauchovi našli: Levinova pada, poraza unionizma, blamaže s Veleizdajničkim i Friedjungovim procesom, Pavlova pada s banske stolice te konačne pobjede ljutih protivnika – pobornika jugoslavenske opcije. Rat, pljačke zelenoga kadra, stvaranje jugoslavenske države, zatvor, agrarna reforma – sve su to udarci koji su Pavao i njegova obitelj morali podnijeti. K tome je Pavao ostao bez sina jedinca (znakovito je da u memoarima o tome nema niti riječi!). U silnom ogorčenju, ostarjeli Pavao u memoarima nudi vrlo pristranu verziju događaja pa primjerice povlači uzročno-posljedičnu vertikalnu od ilirskoga pokreta do propasti Monarhije. Pavao Rauch je umro 29. studenoga 1933. *Jutarnji list* njegovu je smrt popratio kratkim i prilično odmjerenim tekstom (premda se Pavao naziva sinom nagodbenoga bana) ne spominjući Veleizdajnički proces, ali istodobno pokazujući njegovo banovanje kao politički neuspjeh.⁶⁸ Jednako je interniran i članak Julija Pfeiffera koji je istaknuo kako ban nije htio slušati savjete nego se tvrdokorno držao zadatka uništavanja Koalicije i optužbe Srba.⁶⁹

Kratka crtica o zadnjem biološkom potomku muške loze Rauchovih, Pavlovu sinu Pavlu Antunu Josipu Levinu Mariji (Martijanec⁷⁰, 16. svibnja 1889. – Samoa ili Tihi ocean?, 10. ožujka 1918.?)⁷¹ mogla bi nositi naslov „Od Martijanca do Samoe“. Pavao je očito bio tipičan primjer mladoga velikaša koji kao sin razmetni nimalo ne mari za etiketu i svoj socijalni status. Odrastao je u Martijancu, dobrim dijelom bez utjecaja majke koja je napustila oca. Dobivao je privatnu poduku (odgojitelji Pavlo-

⁶⁶ Winter, sv. 2, 213.

⁶⁷ U pismu I. Kršnjavom od 12. veljače 1919. napominje kako je u Zagrebu postao „ein lästiger Fremder“, da su se u Martijancu nastanila njegova djeca a da se sredinom ožujka kani trajno preseliti u Kaštel. HDA, RO I. Kršnjavoga, k. 19., fasc. I.

⁶⁸ *Jutarnji list*, 30. XI. 1933.

⁶⁹ J. Pfeiffer, Uspomene na bana Pavla Raucha, *Hrvatski list*, 3. XII. 1933.

⁷⁰ Kršten je 16. lipnja, a kumovi su bili članovi obitelji: ujak Josip Baechlé, tada husarski časnik u pričuvu, i baka Antonija Rauch. HDA, Zbirka mikrofilmova, Matična knjiga rođenih župe Martijanec, M-1820.

⁷¹ Godine smrti se u različitim verzijama razlikuju. M. Winter navodi 1917., (sv. I., 231), S. Belošević 1916., (129). U pismu upućenom meni (Frankfurt na Majni, 5. 5. 2008.) gospođa Marija Iveković, unuka bana Pavla, navela je 1919.

ve djece bili su Toni Schlegel i Miroslav Hirc), a gimnaziju je pohađao u Varaždinu gdje je stanovao kod očeva znanca, profesora Adolfa Jurinca.⁷² Nije držao do svoje plemićke titule i družio se sa suučenicima. Posvetio se studiju gospodarskih nauka, no uoči rata napustio je školovanje. Kad je bio na studiju, majka mu je navodno dala oveću svotu novca. Oženio se 15. veljače 1915. na otočju Samoa za Elisabeth (Elsu) Moretti (Graz, 24. travnja 1893. – Oberursel, 9. srpnja 1975.), kćer građevinskoga majstora Maximiliana Morettija i Marije Petek. Pavao i supruga živjeli su na otoku Samoa gdje su navodno imali farmu šećerne trske. Na odabir Samoe vjerojatno je utjecalo što su je od 1899. Nijemci praktički uređivali kao svoju koloniju pa je tamo 1912. bilo već 300-injak plantažera i ostalih poduzetnika. Pavao se doskora razbolio i nije jasno je li umro na Samoi ili na brodu pa je sahranjen u Tihome oceanu.⁷³ Otac je navodno govorio: „Sin mi se utopio u dubokom moru a žena na visokom brdu novca.“ Njegova mlada žena jednog se dana najavila svom bivšem svekru Pavlu u pratnji starijeg gospodina koji joj je bio zaručnik.⁷⁴ Vjenčali su se u Martijancu, gdje im je pripremljena i svadbena večera, no otputovali su nakon par dana bez traga pa su se u porodici javile sumnje u smrt Pavla mlađeg. Pavlov nekonvencionalni život završio je daleko od domovine smrću o kojoj i u samoj obitelji postoje brojne nedoumice. Očito bježeći od ratnoga vihora i novačenja, u potrazi za brzom zaradom u egzotičnim krajevima, Pavao je stradao u nerazjašnjenim okolnostima. Ocu je sinovljeva smrt morala biti strašan udarac jer je, bez obzira na sva svjetonazorska neslaganja, bio njegov sin jedinac bez kojeg više nije bilo muške loze obitelji.

⁷² Jurinac je vrlo zanimljiva ličnost, doktorirao je prirodoslovlje u Jeni te od 1876. bio profesor, a od 1908. (početne godine banovanja Pavla Raucha!) ravnatelj varaždinske gimnazije. Budući da je studirao na bečkom sveučilištu 1872.-75., mogao je možda tamo upoznati Pavlova brata Gezu, studenta prava. Iako isprva pravaš, Jurinac već za Khuena dolazi na glas kao mađaron jer javno djeluje. Njegov brat Ljudevit bio je varaždinski načelnik 1908.-10., dakle opet za Pavlova banovanja. A. Jurinac surađivao je s Pavlom i u gospodarskim inicijativama jer je bio jedan od vodećih domaćih stručnjaka koji su bavili problemom filoksere. Jurinac je sastavio i katalog izložbe i s izložbom spojenih sajмова konja i stoke kotara Ivanec, Ludbreg, Novi Marof, Varaždin i Zlatar 20. – 21. rujna 1905. Siniša Horvat, Adolf Jurinac, prosvjetno-pedagoški i društveni radnik, u: Adolf Jurinac i njegovo djelo 1854.-2004., Zagreb – Varaždin, 2004., 39-58; Nikola Mirošević, Vinogradarstvo u vremenu Adolfa Jurinca, u: isto, 103-110.

⁷³ Verzija o pokopu u oceanu preuzeta je od M. Winter (sv. 1, 231-2) koja je zapisala kazivanja martijanečkoga upravitelja Adolfa Zarijana. Prema Branimiru pl. Vučetiću, Pavao je umro od ozljeda dobivenih od morskog psa, a prema podatku njegove nećakinje Marije Iveković rođ. Vučetić, Pavao uzima zajam i odlazi sa ženom Elzom na Samoa otočje i sadi lukrativne kulture poput šećerne trske. Kako je Samou Novi Zeland okupirao tijekom rata, nitko nije smio napustiti otočje, Pavao se teško razbolio, ali je smio tek 1919. napustiti otok da otputuje u N. Zeland, no na putu nestaje s broda. Prema podacima obitelji Steeb Pavao je umro na Samoi 10. ožujka 1918.

⁷⁴ Elsa se 1. 10. 1921. u Martijancu udala za Roberta von Blumenthala (Wandsbeck 1874. – Boitzenburg/Elba 1946.), pruskog poručnika izvan službe, protestanta. Svjedoci su bili Pavao Rauch i Stjepan Vučetić. HDA, Matična knjiga vjenčanih 1908.-25., Martijanec, DVD br. 89.